

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

RL ./ riksåklagaren ang. försök till mord m.m.

(Svea hovrätts dom den 23 september 2021 i mål B 9887-21)

Högsta domstolen har förelagt mig att sända eller lämna in svarsskrivelse över RL:s överklagande. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag ser inte att det finns något skäl att meddela prövningstillstånd med anledning av överklagandet.

Bakgrund

RL åtalades för försök till mord alternativt grov misshandel. Brottet bestod enligt åtalet i att han den 13 april 2021 har tilldelat JS två knivhugg varav det ena träffat i buken och det andra i låret. Skadorna har enligt åtalet varit livshotande och det har förelagat fara för brottets fullbordan eller har sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten. Enligt åtalet har RL agerat med uppsåt att beröva JS livet. Alternativt har det påståtts att gärningen är att bedöma som grov misshandel då RL visat särskild hänsynslöshet och råhet genom att använda kniv och då våldet varit livsfarligt.

Tingsrätten dömde RL för försök till mord. Han dömdes samtidigt för olaga hot, grov stöld, brott mot lagen om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål samt ringa narkotikabrott. Påföljden bestämdes till fängelse i sex år och sex månader. Tingsrätten beslutade även om bl.a. skadestånd. Hovrätten ändrade tingsrättens dom endast på så sätt att påföljden bestämdes till fängelse i tio år.

Överklagandet

RL har i första hand yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar för försök till mord och ogilla skadeståndstalan (åtalspunkten 1). Han har i andra hand yrkat att Högsta domstolen ska rubricera gärningen som grov misshandel alternativt försök till dråp. Han har slutligen yrkat att Högsta domstolen under alla omständigheter ska mildra påföljden och sätta ned skadeståndet.

Han har anfört att det är av vikt för vägledning av rättstillämpningen att målet prövas i sak av följande skäl.

För det första har försvarlighetsbedömningen vid nödvärn utvecklats i underrättspraxis till att vara allt för snäv i förhållande till lagstiftarens avsikt samt praxis från Högsta domstolen.

För det andra är nuvarande underrättspraxis för straffvärdesbedömningar vid försök till mord oförutsebar. Högsta domstolen behöver meddela prövningstillstånd, efter lagstiftarens straffskärpning och Högsta domstolens flertal prejudikat för straffvärdesbedömning vid fullbordat mord, för att tydliggöra hur straffvärdet för försök till mord ska bedömas.

För det tredje saknas tydlig praxis i vilken utsträckning 29 kap. 3 § p. 5 ska få genomslag vid straffvärdesbedömning.

Grunderna för min inställning

Rättslig reglering m.m.

Nödvärn

Bestämmelserna om ansvarsfrihet på grund av nödvärn finns i 24 kap. 1 § brottsbalken. Av paragrafen följer, att en gärning som någon begår i nödvärn utgör brott endast om den med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt är uppenbart oförsvarlig.

Av paragrafen framgår att det inte är utan vidare tillåtet att tillgripa den åtgärd som är nödvändig för att avvärja ett angrepp, utan det krävs att försvarsåtgärden inte är uppenbart oförsvarlig. Större våld kan vara befogat för att avvärja ett angrepp med kniv än för att avvärja ett angrepp med knytnävarna. Ett livsfarligt angrepp berättigar till större våld än ett angrepp på egendom som kan ersättas. (Se Agneta Bäcklund m.fl. *Brottsbalken – en kommentar på internet*, kommentaren till 24 kap. 1 § brottsbalken.)

Om någon, i fall där nödvärnsbestämmelsen är tillämplig, har gjort mer än vad som medges, ska han eller hon enligt 24 kap. 6 § brottsbalken ändå vara fri från ansvar om omständigheterna var sådana att han eller hon svårligen kunde besinna sig (excess).

Vad som ska beaktas vid bedömningen av om gärningsmannen svårligen kunnat besinna sig är farans art och den tid som stått till förfogande för övervägande.

Som förmildrande omständigheter vid bedömning av straffvärdet ska särskilt beaktas bl.a. om gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap. brottsbalken. Om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet. (29 kap. 3 § första stycket 5 brottsbalken.)

Regeln utgår från att en gärnings straffvärde påverkas av i vilken situation den har begåtts. Som exempel nämns i förarbetena att någon i en nödsituation tillgripit en åtgärd, som i och för sig är straffbar i och med att den är oförsvarlig. I jämförelse med att samma handling förekommer i en situation där nödrätt inte föreligger har den förra gärningen regelmässigt ett lägre straffvärde. Ju mer en gärningsman har överskridit gränsen för ansvarsfritt handlande, desto mindre

förmildrande verkan har emellertid förhållandet att gärningen företogs i exempelvis en nödvärnssituation. (Prop. 1993/94:130 s. 74.)

Regeln ska enligt förarbetsuttalanden tillämpas med urskillning och det förekommer fall där man knappast kan tala om en minskning av straffvärdet. Som exempel nämns att den tilltalade, som handlat uppenbart oförsvarligt i en nödvärnssituation, över huvud taget inte varit medveten om att han hade rätt att handla i nödvärn. (A. prop. s. 62.)

Högsta domstolen har prövat frågor om nödvärn i bl.a. rättsfallen NJA 2012 s. 45 ("Samurajsvärdet"), NJA 2009 s. 234, NJA 2005 s. 237, NJA 2004 s. 786 ("Gräsövargen"), NJA 1995 s. 661, NJA 1994 s. 48, NJA 1990 s. 370, NJA 1990 s. 210 ("Knivbråket i Härnösand") och NJA 1977 s. 655.

Straffmätning vid försök till mord

Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid. Som skäl för livstids fängelse ska det särskilt beaktas om gärningen föregåtts av noggrann planering, präglats av särskild förslagenhet, syftat till att främja eller dölja annan brottslighet, inneburit svårt lidande för offret eller annars varit särskilt hänsynslös. (3 kap. 1 § brottsbalken.)

Den 1 januari 2020 infördes ändringar i straffbestämmelsen om mord med syftet att livstidsstraffet skulle kunna komma i fråga i betydligt större utsträckning än tidigare. Lagändringen innebar att det i straffbestämmelsen anges vissa omständigheter som särskilt ska beaktas som skäl för livstids fängelse. (Prop. 2018/19:138.)

Har någon påbörjat utförandet av ett visst brott utan att detta kommit till fullbordan ska han eller hon, i de fall det är särskilt föreskrivet, dömas för försök till brottet, om fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller en sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter har varit utesluten. Straff för försök bestäms högst till vad som gäller för fullbordat brott och får inte sättas under fängelse, om lägsta straff för det fullbordade brottet är fängelse i två år eller däröver. (23 kap. 1 § brottsbalken.)

Högsta domstolen har i NJA 2015 s. 702 ("Balkongmålet") gjort vissa vägledande uttalanden när det gäller straffvärdebedömningen vid försök till mord (p. 78). Högsta domstolen uttalar att straffvärdet av ett försöksbrott normalt är lägre än straffvärdet av motsvarande fullbordade brott. Inom ramen för den tillämpliga straffskalan påverkas straffvärdet av försöksbrott enligt Högsta domstolen av flera faktorer. En sådan är hur stor den konkreta faran har varit för att handlingen skulle leda till brottets fullbordan. En annan är hur långt handlandet har fortskridit. Har gärningsmannen gjort allt som krävs för att den brottsliga effekten ska inträda är straffvärdet, enligt Högsta domstolen, ofta högre än om det har återstått något för gärningsmannen att göra för att brottet

ska bli fullbordat. Även vilken form av uppsåt som har förelegat kan enligt domstolen ha betydelse.

I NJA 2021 s. 73 ("Torpeden") har Högsta domstolen vidare uttalat sig om straffmätningen vid försöksbrott enligt följande (p. 20–25).

Straffmätningen vid försöksbrott utgår från samma principer som de som gäller i fråga om fullbordade brott. Den grundläggande lagregeln rörande bestämmandet av straffvärdet finns i 29 kap. 1 § brottsbalken. Straffet ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

Som tidigare nämnts ska straffet för försök bestämmas till högst vad som gäller för det fullbordade brottet och får sättas lägre än minimistraftet för det brottet. Bestämmelsen ger uttryck för att straffvärdet av ett försöksbrott i princip är lägre än straffvärdet av motsvarande fullbordade brott. En naturlig utgångspunkt för straffvärdebedömningen är dock vad straffvärdet för det fullbordade brottet hade varit.

Inom ramen för den tillämpliga straffskalan påverkas straffvärdet av försöksbrott sedan av flera faktorer. En sådan är hur stor den konkreta faran har varit för att handlingen skulle leda till brottets fullbordan. En annan är hur långt handlandet har fortskridit. Har gärningsmannen gjort allt som krävs för att den brottsliga effekten ska inträda är straffvärdet ofta högre än om det har återstått något för gärningsmannen att göra för att brottet ska bli fullbordat. Även vilken form av uppsåt som har förelegat kan ha betydelse. (Se "Balkongmålet" NJA 2015 s. 702 p. 78.)

När det gäller våldsbrott är den skada som målsäganden orsakats av stor betydelse när straffet bestäms. Det faktum att den avsedda skadan inte har uppkommit vid försök leder till att straffvärdet för försöksbrottet regelmässigt är lägre än för motsvarande fullbordat brott.

I vissa fall medför det förhållande att brottet inte fullbordades bara en begränsad reduktion av straffvärdet. Det gäller exempelvis fall när gärningsmannen har gjort allt som från hans eller hennes sida krävdes för utförande av brottet och anledningen till att brottet inte har fullbordats är omständigheter som inte kunde förutses och som inte heller kan betecknas som sannolika. (Jfr "Balkongmålet" p. 81.)

I andra fall kan det vara fråga om s.k. oavslutade försök, där gärningsmannen har påbörjat utförandet av brottet men händelseförloppet har avbrutits. I vissa av dessa fall kan den omständigheten att brottet inte fullbordades vara uttryck för en mindre farlighet hos gärningsmannen. Det kan handla om att han eller hon inte agerade med den förslagenhet eller hänsynslöshet som genomförandet av det fullbordade brottet hade krävt. Det kan leda till att straffvärdet för försöksbrottet i ett sådant fall är påtagligt lägre än för det fullbordade brottet.

Min bedömning

Skuldfrågan

Bedömningen av om en gärning som begåtts i nödvärn ska anses ha varit tillåten, eller med andra ord inte uppenbart oförsvarlig, innefattar två moment. För det första ska det inte ha funnits något uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet. För det andra

ska det våld som använts inte stå i klar disproportion till vad som erfordrats för att avvärja den hotande faran. (Jfr NJA II 1962 s. 344 ff. och NJA 2005 s. 237.)

Hovrätten har, vid sin bevisvärdering, funnit att det har varit fråga om ett handgemäng som inletts av JS men som eskalerat genom att RL knivhögg JS i buken. Enligt hovrättens bedömning har det första knivhugget, som JS upptäckte när han såg att RL förde handen mot hans mage och kände att det rann blod, föregått det stryptag som JS sedan tog på RL. När RL utdelade det första knivhugget var han alltså inte utsatt för något livsfarligt våld utan enbart för slag med händer.

Att hugga någon med kniv i magen för att värja sig mot slag med händer är inte ett försvarligt nödvärnsvåld. Detta är inte en gränsfallsfråga. I det här fallet föreligger ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet. Det våld som använts har stått i klar disproportion till vad som behövts för att avvärja den hotande faran. Den för JS livsfarliga åtgärd som RL vidtog i försvarssyfte när han högg honom i magen har därför varit uppenbart oförsvarlig.

RL har dessutom fortsatt att hugga upprepade gånger mot JS och därvid orsakat honom ytterligare en livsfarlig skada.

Det kan, med beaktande av omständigheterna i målet inklusive RL:s beredskap att använda kniv och det våld RL hade att försvara sig emot, inte anses vara frågan om nödvärnsexcess.

Som hovrätten har konstaterat visar skadorna på JS:s jacka att RL har utdelat minst sex knivstick mot JS, varav två har orsakat de livshotande skadorna. Ett knivhugg mot buken medför en mycket hög sannolikhet för att offret ska avlida. I likhet med hovrätten bedömer jag att RL har tagit fram kniven för att försvara sig och måste ha varit medveten om vart han riktade det första knivhugget. Han måste också ha varit medveten om den höga sannolikheten för att JS kunde avlida. Genom att trots detta utdela hugget har han i gärningsögonblicket varit likgiltig för en dödlig utgång. Jag delar alltså domstolarnas bedömning att RL ska dömas för försök till mord.

Påföljdsfrågan

Brottet har begåtts efter den 1 januari 2020 då straffbestämmelsen om mord ändrades i straffskärpande syfte. Högsta domstolen har i flera rättsfall efter lagändringen uttalat att vid mord är straffvärdet som utgångspunkt fängelse i sexton år (jfr NJA 2021 s. 32 "Mordet med kökskniven" och NJA 2021 s. 337 "Mordet med brödkniven"). Straffvärdet av ett försöksbrott är normalt lägre än straffvärdet av motsvarande fullbordade brott.

Vid bedömningen av straffvärdet för försöksbrottet i det här fallet ska beaktas hur stor den konkreta faran varit för att RL:s handlande skulle leda till brottets

fullbordad. Att, som RL gjort, hugga målsäganden i magen med en kniv och att dessutom fortsätta att hugga mot honom sammanlagt ytterligare i vart fall fem gånger, och då orsaka honom ännu en livshotande skada i låret, innebär att det har funnits en stor konkret fara för att målsäganden skulle avlida genom RL:s angrepp.

Vid straffvärdebedömningen för försöksbrottet ska också beaktas att RL gjort det som krävdes för att brottet skulle fullbordas. JS skulle ha avlidit som en följd av RL:s handlande utan akut sjukvård. Straffvärdet är därför högre i detta fallet än om det hade återstått något för RL att göra för att brottet skulle bli fullbordat. (NJA 2015 s. 702 p. 78 och NJA 2021 s. 73.)

De hittills redovisade omständigheterna höjer straffvärdet. Min uppfattning är att straffvärdet för försöksbrottet i det här fallet inte ligger väsentligt nedanför det straffvärde som det fullbordade brottet skulle ha haft.

I försvårande riktning konstaterar jag vidare att RL har beväpnat sig med en kniv som han sedan använde vid gärningen. Det egenuttalade syftet med att beväpna sig har varit att han ville försvara sig vid bråk. Även om det kan uppfattas som att RL har agerat impulsivt i samband med att han utsattes för våld har han redan på förhand varit inställd på att använda knivvåld vid uppfattat behov av det. Det har därför ur RL:s perspektiv inte varit frågan om en helt oförutsebar händelseutveckling som han överrumplades av. Han har varit redo att använda knivvåld i samband med att han sökte sig till målsägandens bostad.

Som förmildrande omständigheter av betydelse för straffvärdet beaktar jag, i likhet med hovrätten, att knivhuggen har utdelats i en nödvärnssituation och att gärningen har begåtts med ligkiltighetsuppsåt. Vid bedömningen av vilken inverkan som nödvärnssituationen ska ha på straffvärdet väger jag in att RL har beväpnat sig på förhand och varit redo att använda kniven mot annan person. Jag beaktar även att RL har huggit mot målsäganden sex gånger och i det avseendet kraftigt har överskridit gränsen för ansvarsfritt handlande. Nödvärnssituationen har därför mindre förmildrande verkan än som varit fallet om dessa omständigheter inte var för handen.

I billighetshänseende ska det beaktas att RL i efterhand har försökt begränsa de skadliga verkningarna av brottet genom att försöka stoppa blödningsen som hans knivhugg orsakat JS. När det gäller reducering av straffet på grund av billighetsskäl så bör denna allmänt sett vara beroende av den straffvärdenivå som det aktuella brottet eller brottsligheten ligger på och av billighetsskälens styrka och art. Inom ramen för de tidsbestämda straffen för mord är straffvärdenivån allmänt sett så hög att billighetshänsynen kan medföra en reduktion av straffet med ett år. För att sådana hänsyn ska kunna föranleda en ännu större reduktion, måste krävas att det rör sig om mycket starka billighetsskäl eller flera olika billighetsskäl som sammantaget har avsevärd styrka. (Se NJA 2021 s. 377 p. 18–20.)

Vid en helhetsbedömning av omständigheterna i målet bör enligt min bedömning – med hänsyn till vad Högsta domstolen har uttalat om vad som bör vara utgångspunkten i fråga om straffvärdet för mord – det förhållandet att brottet inte fullbordades i detta fall leda till ett straffvärde som motsvarar fängelse i tio år. Jag ställer mig alltså bakom den straffmätning hovrätten har gjort.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få tillstånd en prövning i Högsta domstolen kan inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Målet gäller inte, på det sätt som anförs i överklagandet, våldsanvändning med kniv i en situation då våldsutövaren i sin tur utsätts för livshotande våld. RL är dömd för att han huggit målsäganden i magen för att försvara sig mot målsägandens slag mot honom med sina händer. Knivhugget i magen utdelades innan han utsattes för strypvåld. Att det inte är tillåtet att hugga någon i magen med kniv för att försvara sig mot denna typ av trubbigt våld står helt klart. Det finns inte något behov av klargöranden från Högsta domstolen i frågan om försvarlighet i en sådan situation. Något skäl för prövningstillstånd finns därför inte i den delen.

Min bedömning är vidare att det finns tydlig vägledning från Högsta domstolen i frågan om straffmätningen vid försöksbrott. Det kan i och för sig finnas ett visst behov av att få ett vägledande prejudikat om straffvärdet för försök till mord i belysning av den nya praxis som finns avseende straffvärdet för mord. Jag ser dock att det i det här fallet finns allt för många faktorer som inverkar vid straffmätningen för att målet ska vara lämpligt för att pröva den prejudikatintressanta frågan. Den uppfattningen har jag även om prövningstillstånd meddelas med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit utrett. Något skäl för Högsta domstolen att meddela prövningstillstånd med anledning av överklagandet ser jag mot den bakgrunden inte.

Bevisuppgift och handläggning

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle meddela prövningstillstånd i målet.

Petra Lundh

Eva Bloch